

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет соціології
кафедра методології та методів соціологічних досліджень

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ЖИТТЄВІ ТРАЄКТОРІЇ ВИПУСКНИКІВ ФАКУЛЬТЕТУ СОЦІОЛОГІЇ (ЗА ОСТАННІ 5 РОКІВ)»

Спеціальність: 054 Соціологія
Освітня програма: «Соціологія»
Освітній ступінь: бакалавр
Кваліфікація: бакалавр з соціології

Авторка:

Козюра Валентина Павлівна,
студентка 4 курсу

Науковий керівник:

Сидоров Микола Володимир-Станіславович,
кандидат фізико-математичних наук, доцент

Бакалаврська робота допущена до захисту
рішенням кафедри методології та методів соціологічних досліджень
Протокол № 12 від «24» травня 2022 р.

Зав. кафедри _____ доц. Микола СИДОРОВ
підпис

Київ 2022

Анотація

На сьогодні дослідники мають досить різне ставлення щодо того, що собою являє життєвий шлях та траєкторія особистості. З одного боку, це може здатися досить недостовірним та ненадійним джерелом інформації, що потребує ретельної перевірки та недовіри. З іншого - ці дані є досить вичерпним джерелом для різних за тематикою досліджень не тільки в соціології, а і в багатьох інших соціальних науках, оскільки за ними можна прослідкувати не лише життєві траєкторії, а і процес соціалізації, вплив різних зовнішніх чинників на формування особистості та його поведінку.

В цілому життєву траєкторію можна охарактеризувати як певний вибір, від якого залежить та будується особиста історія кожного. Головні вибори протягом життєвого шляху продукують нові причинно-наслідкові зв'язки в конкретній чи декількох його сферах. В даній роботі я спробую прослідкувати професійний шлях випускників нашого факультету.

Ключові слова: життєва траєкторія, життєва стратегія, життєвий шлях особистості

Зміст

Вступ	4
1. Поняття життєвої траєкторії	6
1.1. Підходи до дослідження життєвих траєкторій	7
1.2. Життєві стратегії та життєві траєкторії	8
Висновки	11
2. Методи дослідження життєвої траєкторії	12
2.1. Біографічний метод	12
2.2. Каузометрія	13
2.3. Вчування	16
2.4. Багатомірне шкалювання	17
2.5 Анкетування	19
Висновки	20
3. Життєві траєкторії випускників	21
3.1. Результати дослідження	21
Висновки	26
Висновки	28
Перелік використаних джерел	30
Додатки	32

Вступ

Життєві траєкторії безумовно є актуальною тематикою та предметом інтересу як соціологів, так і дослідників інших соціальних наук, адже успіх суспільного розвитку напряду залежить від якості реалізації життєвої стратегії кожного.

Дослідження життєвого шляху сьогодні має особливе значення, оскільки, в умовах глобалізації, трансформації в різних сферах життя, мають свій вплив на особисті шляхи. Вагомим для кожного, а особливо для молоді, є професійна самореалізація. Студенти часто задаються питанням коректності вибору своєї спеціальності, коли варто починати свій робочий шлях, чи варто його починати під час навчання.

Актуальність дослідження професійних траєкторій студентства полягає не лише в дослідженнях їх формування та змін, а і в користі для вищих навчальних закладів, адже це впливає як на зміни в наявних освітніх програмах, так і на формування та появу нових.

Об'єктом даної роботи є підходи до дослідження життєвих траєкторій.

Предметом є професійні траєкторії випускників та їх робочий шлях.

Емпіричним об'єктом даної роботи є випускники факультету соціології КНУ.

Метою даної роботи є дослідження життєвих траєкторій випускників в професійній сфері життя.

Основними завданнями є:

1. Визначити зміст поняття життєвої траєкторії.
2. Визначити підходи до дослідження життєвої траєкторії.
3. Визначити фактори, що впливають на формування життєвих траєкторій.
4. Визначити основні методи дослідження життєвих траєкторій.

5. Виявити життєві траєкторії випускників в професійній сфері життя.
6. Охарактеризувати життєві орієнтири випускників в професійній сфері життя.

1. Поняття життєвої траєкторії

Говорячи про життєві траєкторії, варто почати з того, що термін «траєкторія» в соціологію ввів французький соціолог та філософ П. Бурдьє. Він визначає це поняття як певну черговість позицій, які займає особа протягом свого життя та функціонуючи у різних соціальних полях. Тобто під траєкторією він об'єднує соціальну, освітню та професійну траєкторії, однак в певних випадках, задля використання певної траєкторії в більш вузькому значенні, автор їх виокремлює. Він також розрізняє колективні, для певних класів чи прошарків суспільства, та індивідуальні траєкторії.

П. Бурдьє у своїх наступних працях поняття «траєкторії» визначає як певну серію позицій, які індивід по чергово займає в соціальному просторі, який в свою чергу не перестає еволюціонувати та підлягає постійним змінам та трансформаціям.

Спробуємо провести паралель у визначенні траєкторії в інших, не соціальних науках, в яких це поняття трактується як лінія, яку при русі в просторі описує матеріальна точка. Тобто траєкторія не завжди є прямою від точки А до точки Б. Таким чином, життєва траєкторія особистості також не завжди має прямолінійний характер, а характеризується складною ієрархічною структурою, що має багато потенційних напрямків розвитку, різноспрямованих векторів тощо.

Цікавість відносно життєвого шляху та його вивчення з'явився в кінці XIX століття. Але початкові серйозні успіхи в цій тематиці припадають на початок, на 20-30-ті роки. Однією з перших тематика життєвого шляху прослідковується в праці У. Томаса та Ф. Знанецького «Польський селянин в Європі і Америці» (1918-1920 рр.). Саме в цій роботі закладена основа аналізу поняття «життєвий шлях особистості».

Соціологи мають різне ставлення на рахунок історій життя. Деякі дослідники вважають їх досить ненадійною інформацією для аналізу, для

інших же ці дані є досить вичерпними та детальними, які не можна порівняти з багатьма іншими дослідницькими методами отримання інформації.

1.1. Підходи до дослідження життєвих траєкторій

Існує достатньо багато підходів дослідження та вивчення життєвих траєкторій та життєвого шляху людей. Однак їх можна поділити на три основні підходи - це позитивістський, критичний, гуманістичний [11].

Позитивістська концепція до вивчення життєвих траєкторій індивіда охоплює поведінковий підхід, який в центрі уваги має взаємодію особистості зі своїм оточенням (природним, соціальним та іншими) та потреба у розв'язанні окремих проблем такого співдіяння. Тобто пріоритетною є саме взаємодія, а не особистість яка в даному випадку розглядається як продукт цих впливів та взаємодій. Перспективні та далекосяжні цілі індивіда та його внутрішнє життя, яким би глибоким та різноманітним, несхожим на інші він не був, не беруться до уваги.

Критичний підхід підкреслює потребу змін в тих об'єктах, які підлягають дослідженню. Суть підходу полягає в тому, що дослідження включає в себе не тільки аналіз чогось, але спочатку визначення напрямку змін, а не розглядає ці зміни як ті, які не є залежними від певних зусиль індивіда. Індивід сам є будівником власного життя у тому випадку, якщо зрозуміє, яким чином та з якою метою необхідно змінити умови, обставини свого життя, від яких вигадок, ілюзій та можливо марних надій вкрай необхідно позбутися та яку реальність, які явища слід взяти до уваги.

Тобто даний підхід настраює дослідника вважати, що люди можуть змінювати умови свого життя у тому випадку, якщо для них будуть висвітлені приховані раніше мотиви та механізми, які керують їхньою поведінкою та лежать в її основі, незалежно від культурного та історичного

контексту та обставин соціального побуту та життя. Біографічні методи дослідження є доречними, природними та актуальними саме в межах цього підходу через те, що в даному випадку виникає необхідність не тільки в збільшенні соціального, культурного та історичного підґрунтя, а і вихід за межі та розширення звичного наукового шаблону, який не має в собі зацікавленого та уважного відношення до індивіда, з яким працює дослідник.

Гуманістичний підхід базується саме на дослідженні особистості з її усіма характеристиками та особливостями, але відмінно від біхевіоризму (пояснення поведінки людей через механічні або ж рефлексивні дії як відповідь на подразники ззовні) та психоаналізу (постійне пояснення невідомих зв'язків або процесів) основна увага приділена нинішньому досвіду особистості, її планам, можливостям, перспективам та її подальшому.

В цьому підході акцент ставиться саме на виявленні дослідником широкого розуміння та сприйняття внутрішнього світу особистості, що має на меті знайти певні способи впливу на внутрішнє зростання та пошук спрямованості та певних шляхів подальшого життя. Тобто акцент на майбутньому замість минулого з, можливо, негативними, руйнівними ефектами або ж теперішньому зі своїм масивом певних чинників та ефектів.

1.2. Життєві стратегії та життєві траєкторії

Перехід суспільства від однієї соціальної системи до іншої тягне за собою зміну життєвих цілей, планів та орієнтацій особистості, а також ставить питання щодо актуальності формування та здійснення життєвих стратегій актора. Розуміння життєвої стратегії часто пов'язують з функцією цілепокладання, тобто формування життєвих цілей та їх заміна на нові у випадку неефективності початкових. Таким чином стратегія життя

передбачає собі цілі, які можуть бути як довгострокові, так і короткострокові, та на досягнення яких індивід спрямовує свою активність.

Життєва траєкторія є важливою складовою життєвої стратегії, адже, як визначила О. Мурадян у своїй праці, стратегія життя є засобом планування особистістю власного життя, що складається з попереднього конструювання способу життя (вибір цілей, пріоритетів), його реалізації (практики суб'єкта, спрямовані на реалізацію життєвих потреб і розв'язання ситуацій, що виникають) [10]. Таким чином траєкторію можна визначити як другий етап життєвої стратегії, тобто методи та плани досягнення першого етапу, тобто певної мети чи сформованих цілей індивіда, які стосуються його життя.

Проблематика життєвої стратегії особистості пов'язують з багатьма вченими, серед яких А. Шюц, Г. Гарфінкель, І. Гофман, П. Бергер і Т. Лукман. В їхніх працях життєва стратегія розглядається в тісному взаємовідношенні з суб'єктивності та інтерсуб'єктивності «життєвого світу» особистості, «стратегічної дії» та взаємодії та через практичне дослідження поведінки людей через посилення до світу повсякденності.

Активне дослідження проблематики життєвих стратегій почалось на пострадянському просторі. Однак їх характерною особливістю є їх несхожість та відмінність у підходах до визначення поняття життєвої стратегії. Вперше поняття стратегії життя виділила К.А. Абульханова-Славська, яка визначила це поняття як принципову, реалізовану в різних життєвих умовах, обставинах здатність особистості до з'єднання своєї індивідуальності з умовами життя, до її відтворення й розвитку [1]. Тобто життєву стратегію можна визначити як спосіб існування особистості в суспільстві та її взаємодія з оточенням.

Говорячи про українських вчених, дослідженням та визначенням стратегій життя також присвячені роботи багатьох відомих українських соціологів. Наприклад, О. Злобіна та В. Тихонович поділяють життєві

стратегії на два типи: стратегію виживання та стратегію життєвого творення.

Таким чином, дослідивши рівні пристосування до перетворень в соціумі, дослідники виділяють два типи життєвих стратегій, перша з яких є позитивною, добровільною та успішною адаптацією, а інша являє собою примусову адаптацію. Проаналізувавши суспільство України кінця 90-х рр. ХХ століття, вчені виявили, що досить невелика частина населення має позитивну адаптацію, яка відбувається добровільно, коли велика частка опитаних перебувала саме у стані примусової адаптації [6].

Феномен життєвої стратегії є досить складним, через що у науці це поняття ще не має єдиного загального для всіх визначення. Загалом життєву стратегію можна описати як масив певних планів та цілей індивіда, які формуються базуючись не тільки на уявленнях про минуле, сьогодення, майбутнє, про себе та свої потреби, а також на співвідношенні з суспільними цілями та шансом їх досягнення.

А. Є. Созонтов наголошує на регуляторній функції стратегій життя, тобто як один із регуляторів соціальної поведінки та як визначний чинник соціалізації. Автор визначає стратегії життя як певною мірою усвідомлений спосіб творення індивідом свого життя відносно характерний йому ціннісній системі, певних цілей та сенсів. Таким чином науковець наголошує на тому, що стратегія життя є певним регулятором поведінки індивіда в соціумі, який організовує та формує єдність життєдіяльності, характеризує спосіб існування людини та виступає одним з найважливіших критеріїв зрілості та психологічного блага. В його праці життєва стратегія розкривається як інтегральна характеристика особистості - у її структурі розрізняються «ядро», яке являє собою цінності, та «периферія», яка включає в себе способи вирішення ціннісних розбіжностей, соціальні установки, ставлення до шляхів реалізації цінностей.

Висновки

Підсумовуючи вище написане, варто зазначити, що зміна соціальної системи несе разом з собою зміни, які в багатьох випадках пов'язані з життєвими короткостроковими та довгостроковими цілями та орієнтирами. В такому випадку очікуваним явищем є зміна життєвих стратегій протягом життєвої траєкторії та відповідно зміна власне траєкторій. Траєкторії на пряму залежать від пріоритетів та цілей, які переслідує особистість.

Життєва траєкторія є вибором, відповідно якому будується особиста історія кожного. Головні вибори протягом життєвого шляху продукують нові причинно-наслідкові зв'язки в конкретній чи декількох сферах життя, що і є предметом вивчення багатьох досліджень. Тобто вивчення стратегії життя особистості може відповісти на велику кількість питань, які можуть стояти перед дослідником або ж виникнути в процесі дослідження.

2. Методи дослідження життєвої траєкторії

Існує багато методів вивчення та дослідження життєвої траєкторії особистості, оскільки дане явище дозволяє вивчати досить багато суміжних аспектів, таких як проблематика розвитку та формування особистості, вікова психологія, поведінка особистості у непростих життєвих обставинах та умовах, проблематика життєвої кризи особистості та багато інших.

Вивченням життєвого шляху займаються соціологи та вчені інших суспільних наук. Тобто дане явище не є предметом дослідження природничих наук. Життєві траєкторії, в більшості випадках, досліджуються на основі історій життя конкретних осіб, тобто біографічного матеріалу, який зазвичай подані від самих респондентів та досліджуваних респондентів.

Задля вивчення даної тематики використовують саме біографічні методи, оскільки вони дають змогу отримати вичерпні дані щодо поступових змін переконань особистості та зміни його цінностей протягом життєвого шляху. Однак часто такі дослідження базуються не лише на отримані дані та факти від респондента, але і на перевірці надійності отриманого. Така перевірка може бути здійснена за допомогою аналізу додаткових джерел, як, наприклад листи, газетні матеріали, певні звіти, публікації тощо.

2.1. Біографічний метод

Біографічний метод проведення дослідження можна охарактеризувати як ряд специфічних прийомів вивчення, дослідження, планування життєвого шляху особистості. Сьогодні різні види біографічного методу дослідження є значущими інструментами задля дослідження соціальної реальності з використанням аналізу життєвих

траєкторій людей або з'ясовувати значення певних соціальних ефектів та чинників у формуванні особистості та її життєвого шляху [4].

Початок розробки даного методу припав на початок ХХ ст. та локалізувався відображенням пройдених життєвих етапів індивіда. Метод використовувався також в дослідженні життєвого шляху окремих історичних особистостей. Однак пізніше він почав охоплювати також аналіз певних майбутніх подій, фантазій тощо.

2.2. Каузометрія

Каузометрія є методикою вивчення суб'єктивного та індивідуального образу шляху життя та проблематики психологічного часу людини та належить до біографічних методів. Дана методика була висунута Головахою Є. І. та Кроніком О. О. (1982) та спрямована на опис як минулих траєкторій, так і майбутніх очікувань, певних життєвих етапів та власне направленості життєвого шляху.

Проблема більшості методів аналізу життєвого шляху полягає в тому, що в них відсутній виразний, розбірливий алгоритм обробки отриманих даних, що може дозволити створити узагальнюючий показник, візуалізувати результати та продемонструвати їх у зручному зрозумілому вигляді. До того ж впливовим може стати і власне життєвий шлях та досвід того, хто проводить дослідження та рівень його майстерності та досвідченості.

Каузометрія є одним з методів, за допомогою якого можна певною мірою позбутися цих недоліків та проблем. Початково вона була розроблена для вивчення не життєвих траєкторій, а проблеми психологічного часу особистості, але досить швидко весь потенціал цієї методики розкрили більшою мірою. Таким чином виникли нові методики,

як, наприклад, парна каузометрія і техніки її використання у консультуванні подружніх пар, розроблено програму Life Line [8].

Каузометричне опитування проводиться індивідуально та складає близько 40-60 хвилин та складається з таких етапів:

Таблиця 1

Етапи каузометричного опитування

№	Назва етапу	Зміст роботи
1	Біографічна розминка	Знайомство дослідника з респондентом, встановлення довірчих відносин
2	Формування списку подій	Сформувати вихідний досить повний список найважливіших, з погляду опитуваного, елементарних подій його життя
3	Датування подій	Респондент має вказати на картках реальну або передбачувану дату кожної події
4	Причинний аналіз міжподієвих відношень	Виявлення уявлень респондента про причинно-наслідкові залежності між подіями його життя
5	Цільовий аналіз міжподієвих відносин	З'ясування уявлень респондента щодо наявності зв'язків типу мета - засіб між подіями його життя
6	Позначення сфер належності подій	Співвідношення респондентом подій та сфер життя, до якої, на думку респондента, відноситься подія

Джерело: складено автором

Особливість каузометрії полягає в тому, що для вивчення життєвого шляху досягнення певної відвертості особистості не є обов'язковим. Необхідним є лише певний «мінімум довіри», достатній для того, щоб у

присутності дослідника просто подумати про своє життя, що варто завоювати під час першого етапу - розминки.

Головною метою каузометричного дослідження є четвертий етап, а саме причинний аналіз міжподієвих відношень. Аналіз стартує з виявлення у респондента його уявлень щодо причинно-наслідкових взаємозв'язків між певними епізодами та подіями його життя. Перед проведенням причинного аналізу, картки складаються таким чином, щоб остання в часі подія (15) знаходилася зверху, а перша (1) — знизу збірки карток. Опитуваний кладе верхню картку убік (рис. 1) та розпочинає аналізувати взаємозалежність останньої (15 події) з усіма (14) попередніми.

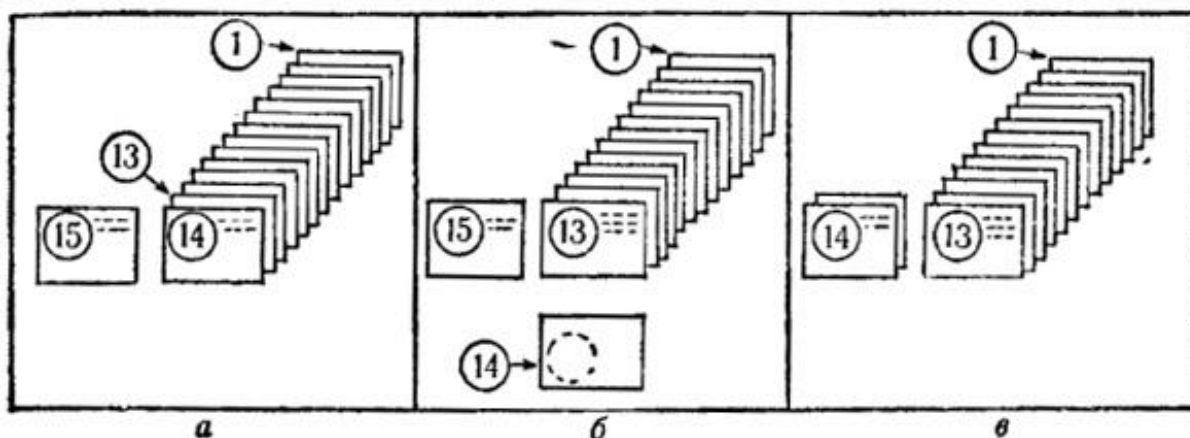

рис. 1. Розташування карток із подіями під час причинного аналізу:

а - перед аналізом причин події 15; б - після відповіді на перше запитання;
в - перед аналізом причин події 14. [2]

На етапі цільового аналізу проводиться пошук та виявлення уявлень респондента щодо наявності між подіями його життя зв'язків типу мета - засіб. На цьому етапі для аналізу картки з подіями складаються таким чином, щоб зверху знаходилася подія 1, а знизу — 15, тобто протилежно від причинного аналізу, в якому 15 картка, тобто остання подія, знаходиться зверху. Після невеликого відпочинку починається аналіз цілей події №1 [2].

Оскільки є ймовірність, що респондент міг зберегти у таємниці сенс цих подій його життя, позначаючи його будь-яким, зрозумілим лише йому певним умовним символом, зміст та явна приналежність до певної категорії життєвого шляху може бути для дослідника повністю втраченою. Задля того, щоб уникнути такої ситуації та не втратити частину зібраних даних, або ж навіть всі, після того, як причинний та цільовий аналізи були закінчені, респондента просять співвіднести події його життя, які були зібрані попередньо та проаналізовані, з певною сферою життя, до якої вона належить на думку респондента. В цьому полягає суть останнього етапу.

2.3. Вчування

Одним з методів дослідження життєвих траєкторій в рамках біографічного методу є вчування, який є одним з методів проведення психологічних досліджень.

Таблиця 2

Процедура методу вчування

Етап роботи	Зміст роботи
Отримання фактичних даних про життєвий та творчий шлях людини	Встановлення емоційної насиченості та смислової значущості основних подій життя
Вчування в зміст важливих подій	Актуалізація для людини значущих подій, вчування в їх зміст, переоцінка значущості

Джерело : Горбунова В.В. [5].

За використанням даного методу важливою складовою є співпраця дослідника та респондента та робота обох над стратегією особистого життя респондента. Процедура даного методу включає в себе два етапи.

Перший етап полягає в отриманні даних, які стосуються життєвого та творчого шляху особистості, тобто виявлення основних подій життя респондента, дослідження їх смислових значущостей, сенс результатів певних подій та емоційної насиченості. Це дає змогу відтворити порядок перебігу подій особистого життя респондента та визначити та розкрити “критичні точки”, періоди певної події чи ситуації, власне ситуації та моменти в житті індивіда. Саме ці фактори творять предмет взаємодії наступного етапу цієї методики.

Другий етап полягає саме у вчуванні змісту важливих для індивіда подій. Тобто це взаємодія дослідника та респондента, в ході якої проводиться повторне переживання та вчування в зміст певної ситуації з життя індивіда, яка мала вплив на подальший життєвий шлях особи. Однак цей етап має з одного боку дослідницький ефект, а за іншого - психотерапевтичний, оскільки респонденту пропонують повторно пережити та згадати певні впливові події, що тягне за собою переосмислення минулого в теперішньому.

2.4. Багатомірне шкалювання

Використання багатомірного статистичного аналізу є одним з нових шляхів дослідження та вивчення життєвих траєкторій. Завдяки ньому є можливість емпіричного виявлення багатовимірності життєвого шляху, довести кількісно та продемонструвати візуально, довести до рівня особистісної свідомості [8].

Основними даними в цьому випадку є міра близькості чи відмінності між парою об'єктів, які беруть участь в дослідженні. Результати багатомірного шкалювання часто є відмінними від результатів, отриманих з використанням методу факторного аналізу, оскільки передумовою та

підставою їх застосування є відмінними. Дані для аналізу з використанням цього методу зазвичай отримують з матриць парного порівняння об'єктів.

Метою методу метричного багатомірного шкалювання є саме відображення інформації щодо обрису вихідних багатовимірних даних, які були задані матрицею парних порівнянь, у вигляді конфігурації точок у відповідному просторі меншої розмірності.

Основними завданнями методу є як побудова системи координат, за допомогою якої будуть репрезентовані об'єкти, які підлягали дослідженню, так і вагоме тлумачення та інтерпретація даних шкал через певні характеристики, які є вагомими для розрізнення об'єктів в даному випадку. Тобто остаточна практична мета шкалювання є водночас і завданням, за умови якого слід використовувати факторний аналіз.

Ще одним важливим завданням методу є перевірка та підтвердження геометричної конфігурації системи, в якій відбувається аналіз об'єктів в розташуванні схованих змінних. У цих випадках робляться припущення про розміри прихованого змінного простору та тип геометричної конфігурації системи точок, що представляють аналізовані об'єкти в цьому просторі, на основі змістовних міркувань, пов'язаних із механізмом досліджуваного явища. Результатом застосування методу до таких задач є саме перевірка гіпотези статистично.

Однією з надважливих властивостей багатовимірному шкалювання є те, що його завжди можна використати інструментом візуальної, наочної демонстрації отриманих результатів незалежно від того, якою є тематика дослідження та які завдання лежать в його основі. Тобто кінцевим результатом аналізу за допомогою методу багатомірного шкалювання буде демонстрація результатів у вигляді отриманих точок як на площині, так і в багатовимірному просторі та на прямій.

Спираючись на працю В. Климчука [10], в якій було продемонстроване використання багатомірного шкалювання при

дослідженні життєвого шляху особистості, можна підтвердити, що даний метод може слугувати значущим доповненням до звичного процесу каузометричного методу. В даному випадку для науковця перспективним та можливим стає аналіз певної події життя респондента не лише хронологічно, а і побачити життєву траєкторію в перерізі.

2.5 Анкетування

Даний метод є письмовим опитуванням та може проходити без прямого контакту респондента та інтерв'юера. Даний метод є популярним, оскільки дозволяє опитати велику кількість респондентів за невеликий проміжок часу. Дослідження з використанням цього методу проводиться за допомогою анкети, яка поділена на декілька логічних блоків: вступний, основний та паспортичка.

У вступній частині має бути перш за все звернення до учасника опитування, в якому описані завдання дослідження, його значення та як будуть використані зібрані дані. Основна частина анкети присвячена темі дослідження та містить основні питання, може бути поділена на тематичні блоки задля зручності як дослідника, так і респондента. Паспортичка в свою чергу складається з питань, які націлені на з'ясування соціально-демографічних приналежностей респондента та, так само як і основна частина, може бути поділена на блоки.

Життєві траєкторії можливо досліджувати за даними, отриманими через анкетування. Однак в такому випадку опитувальник має фокусувати свою увагу на аспектах, які вимагає дослідник. Тобто анкета має бути побудованою специфічно задля отримання інформації про життєвий шлях респондента, включаючи хронологічний порядок та причинно-наслідкові зв'язки або ж інші, важливі для дослідження аспекти.

Висновки

Вивченням життєвих шляхів займаються багато вчених різних суспільних наук, як соціологи, психологи та інші. Дослідження, які стосуються цієї тематики, має велике значення в сьогоднішніх умовах. Однак від правильно підібраної методики залежить велика частина успіху та результативності дослідження.

Методів дослідження та вивчення життєвих траєкторій особистості існує досить багато, серед яких варто згадати про вчування, багатовимірне моделювання, каузометрія та ще багато інших біографічних методів. Проте більшість з них є біографічними, що потребує якісної перевірки отриманих даних, використовуючи інші джерела інформації.

Однак варто зауважити, що все ж якість використання будь-якого методу дослідження, не лише з продемонстрованих вище, в будь-якому випадку залежить від багатьох факторів, наприклад рівень майстерності та досвіду дослідника.

3. Життєві траєкторії випускників

Вибір професії є одним з найважливіших виборів в житті кожного. Адже невірною обраною професійною траєкторією буде мати свої наслідки та створить проблеми як людині, так і суспільству, адже від цього залежить якість виконання своїх обов'язків. Незважаючи на те, що сферу роботи можна змінити, не для всіх це є легким рішенням, оскільки це тягне за собою переживання, сумніви та потребує часу. Однак в протилежному випадку людині гарантованим буде професійний успіх.

Суспільство стрімко розвивається та дає початок все новим професіям, що в свою чергу впливає як на вибір інтересів молоді та студентства, так і на престижність тієї чи іншої галузі.

Основними методами дослідження життєвих траєкторій зазвичай є біографічні. Однак цю тематику можна досліджувати також за даними, отриманими через опитування з використанням анкети, яка націлена на отримання інформації про життєвий шлях (в даному випадку робочий шлях) респондента, включаючи хронологічний порядок та причинно-наслідкові зв'язки..

В даній роботі я розгляну робочий шлях життя випускників та нинішніх студентів факультету соціології за опитуванням в LimeSurvey 2017 року. Аналіз даних відбувався за допомогою програмного забезпечення IBM SPSS.

3.1. Результати дослідження

Серед опитаних більшість є випускниками (58%) або ж магістрами 1 року навчання (18%) та магістрами 2 року навчання (12%) (*Додаток 1*).

Таблиця 3

Розподіл відповідей на запитання “Коли Ви РОЗПОЧАЛИ активну трудову діяльність (почали працювати не менше половини робочого дня)?” (%)

Початок активної трудової діяльності	%
До вступу у ВНЗ	0.8
На 1–2 курсах навчання	10.7
На 3–4 курсах навчання	28.1
На 5–6 курсах навчання	38
Після закінчення навчання у ВНЗ	12.4
У аспірантурі	4.1
Досі не починав працювати	5,8

Джерело: складено автором

Говорячи про початок активного робочого шляху (*Таблиця 3*) - для більшості він почався на більш пізніх етапах навчання, а саме вже не момент навчання на магістратурі (5-6 курси - 38%) та з середини навчання на бакалавраті (3-4 курси - 25%).

З отриманих даних (*Додаток 2*) можна зробити висновок що прагнення стати більш незалежним від родини та матеріально забезпечити себе що є найбільш вагомою причиною для роботи паралельно з навчанням. Також нестача фінансів примушує студентів розпаралелювати своє життя на роботу і навчання, що в свою чергу призводить до зниження якості навчання. Слідом йде необхідність здобуття практичних знань і навичок та прагнення мати трудовий стаж і попередній досвід що є позитивним значенням оскільки показує що студенти прагнуть навчатись. Дуже малий внесок має наполягання батьків та запрошення друзів що є показником того що студенти в переважній більшості приймають рішення, про роботу паралельно до навчання, самостійно. Відносно невелика частина шукає

способу показати собі свою значущість і відчутти себе дорослим. Ще частина респондентів намагаються знайти собі цікаве заняття що може сказати нам що ці студенти не знайшли себе або не можуть повністю відкрити себе у вибраній дисципліні.

Таким чином, основними мотивами для початку роботи є все ж отримання незалежності від батьків, тобто бажання почати самостійне життя, та бути матеріально самостійним. Однак не слід забувати, що фахова складова, бажання мати трудовий досвід та практичні вміння - також є вагомими рушіями початку працевлаштування паралельно із навчанням.

Якщо дивитися в перспективі на фактори, які є вагомими при виборі та зміні роботи (Додаток 3) - фінанси все ще залишаються достатньо вагомим чинником та лідують. Однак не менш вагомими також є кар'єрний розвиток, галузь діяльності підприємства та посадові обов'язки.

Таблиця 4

Розподіл відповідей на запитання “Що було причиною зміни передостаннього місця роботи?” (%)

Ранг	1	2	3	4	5
Конфлікти з керівництвом чи колегами	4,8	7,7	-	4,3	-
Закриття організації, де Ви працювали	14,3	-	-	-	-
Скорочення штату	4,8	7,7	-	-	-
Зниження оплати праці	9,5	-	16,7	-	-
Знаходження кращого місця роботи	23,8	30,8	-	-	-
Втрата інтересу до виконуваної роботи	33,3	46,2	16,7	-	-
Повернення з декретної відпустки	4,8	-	-	-	-

Погіршення стану здоров'я	-	7,7	16,7	-	4,3
Інше	4,8	-	50	-	-

Джерело: складено автором

Майже всі серед опитаних визначили найголовнішу причину для зміни попереднього місця роботи втрату інтересу до виконуваної ними роботи (Таблиця 4). Це може свідчити про формування професійної складової в житті, тобто можлива ситуація, коли індивід приймає пропозицію щодо роботи за своїми побажаннями, однак виявляється, що це не та професія, з якою людина хотіла б зв'язати своє життя. Ця причина визначена третиною респондентів як першочергова, трішки менше чверті вказали її за другим пріоритетом. Другою в рейтингу причин зміни роботи стало знаходження кращого місця роботи. Рідше за все такою причиною стало погіршення стану здоров'я та повернення з декретної відпустки.

В свою чергу серед можливих причин зміни поточного місця роботи респонденти вказали знаходження кращого місця роботи та втрату інтересу до виконуваної роботи як головні причини (Додаток 4). Ці ж причини стали і другим пріоритетом. Можна виділити що відносно невелика кількість людей вказала основною причиною зниження оплати праці, що свідчить що для респондентів більш важливим є те що вони роблять, а не що вони від того отримують.

Продовжуючи тему формування професійної складової варто зауважити, що до основних причин зміни нинішнього місця роботи опитані, які працюють за фахом, відносять кар'єрні перспективи, рівень заробітної плати (Додаток 5). Менш важливими, але все ще значущими (2-3 пріоритети) мотивами є посадові обов'язки, престиж компанії та галузь діяльності компанії (Додаток 6, 7). Це каже про сформовану професійну складову протягом робочого шляху та навчання тих, хто працює за фахом.

Таблиця 5

Розподіл відповідей на запитання “Охарактеризуйте свою роботу зараз”

(фільтр: “Робота за фахом або суміжна з фахом”, %)

Робота за фахом або суміжна з фахом		Ні	Так
Можливість підвищення кваліфікації та власного досвіду	Ні	65	18
	Так	35	82
Можливість кар'єрного зростання	Ні	63	39
	Так	37	61
Офіційне працевлаштування	Ні	75	24
	Так	25	76
Соціальний пакет	Ні	90	69
	Так	10	31
Робота в офісі	Ні	70	18
	Так	30	82
Повний робочий день	Ні	67	29
	Так	33	71
Фіксований графік роботи	Ні	80	63
	Так	20	37
Поруч із житлом	Ні	82	84
	Так	18	16
Зарплата вища за середню	Ні	63	47
	Так	37	53
<i>Всього</i>		55	45

Джерело: складено автором

Більша частина респондентів, які зазначили, що на даний момент працевлаштовані, мають роботу не за фахом (55%). Також за розподілом відповідей щодо характеристики своєї роботи (Таблиця 5), можна помітити, що серед респондентів, які працюють за спеціальністю або суміжно з нею, переважна більшість вважають, що на цій роботі є можливості для підвищення кваліфікації та 61% опитаних вважають що вони мають

можливість кар'єрного зростання. В цілому значна частина випускників, які працюють за спеціальністю мають офіційне працевлаштування (76%), працюють в офісах на повний робочий день. Тільки трішки більше третини опитаних вказали що мають фіксований графік роботи. Приблизно половина респондентів вказали що рівень їх заробітної плати є вищим за середній і менше третини (31%) вказали що мають соціальний пакет.

Порівнюючи випускників варто зауважити, що в переважній більшості характеристик прослідковується переважання позитивних відповідей у тих, хто працює за спеціальністю.

Висновки

Професійна самореалізація є важливою складовою життя кожного. Початок трудової діяльності під час навчання не завжди є вибором кожного, а може бути викликаним певними обставинами. Для роботи був обраний метод анкетування, оскільки для даного дослідження він є достатнім методом збору даних для цього дослідження.

Говорячи про результати, досить велика частка опитаних почали працювати після закінчення бакалаврату. Цей вибір був зумовлений декількома чинниками, зокрема бажанням стати більш незалежними від родини та нестача фінансів.

Однак виявлення бажання здобути практичні знання, навички та прагнення мати трудовий стаж і попередній досвід є позитивним значенням оскільки показує що студенти прагнуть навчатись. Основними рушіями вибору робочого місця можна виділити наступні чинники:

- Зміна інтересів
- Краще місце роботи
- Зниження оплати праці
- Кар'єрні перспективи

- Престиж компанії
- Галузь діяльності компанії

Однак більша частина респондентів працевлаштовані не за фахом. Для порівняння можна спробувати скласти узагальнений образ робочих умов випускника факультету соціології, який працює за фахом та на основі отриманих даних з *Таблиці 5* та *Додатку 6*.

Робота за фахом - це здебільшого робота у приватній українській компанії або регіональному представництві іноземної, з можливістю кар'єрного зростання, підвищенням кваліфікації та власного досвіду. Випускник працевлаштований офіційно та працює в офісі з повним робочим днем, однак без фіксованого графіка, соціального пакету та з заробітною платою трохи вищою за середню.

Однак про роботу не за фахом такого сказати не можна. Це все ще може бути робота у приватній українській компанії, або ж рідше в невеликій приватній іноземній компанії або великій іноземній (міжнародній) корпорації. За рештою характеристик це здебільшого робота без можливості підвищення кваліфікації та кар'єрного зростання, так само як і за фахом - без соціального пакету, фіксованого графіка роботи та далеко від дому.

Висновки

Успіх якісного розвитку суспільства залежить від якості досягнення поставлених цілей, тобто сформованої в кожній особистості життєвої стратегії. Дослідження процесу виконання стратегії, тобто власне життєвий шлях, є вагомим та важливим напрямком досліджень не тільки в соціології, а і в інших суспільних науках. Таким чином факторами, що впливають на життєві траєкторії є життєві стратегії.

У житті кожного вагому позицію займає професійна самореалізація. Оскільки ми живемо у світі, який постійно зазнає змін, у тому числі і на ринку праці, де процес застарівання певних професій та виникнення нових не є чимось новим, актуальними стають багато питань, які пов'язані з професійним становленням. Наприклад очікування щодо майбутньої заробітної плати, умов роботи, готовність людей до зміни робочого місця та проживання, причини початку робочого шляху під час навчання тощо.

Однак дослідження життєвих та робочих траєкторій студентства та випускників може стати підґрунтям для досліджень у сфері вищої освіти, оскільки може відповісти на питання потреб молоді в оновленні наявних або ж створенні нових освітніх програм. Методи дослідження життєвого шляху дають можливість по різному отримати матеріал для подальшої роботи, однак цей вибір є одним з важливих етапів будь-якого дослідження. Варто брати до уваги всі особливості кожного з них та, у разі необхідності в перевірці та підтвердженні отриманого, відповідально поставитись до пошуку та фільтрації джерел для перевірки.

Серед опитаних велика частка респондентів вказали, що почали свій робочий шлях наприкінці або ж після закінчення бакалаврату. Цей вибір був зумовлений здебільшого бажанням стати більш незалежними від родини та бажання покращити своє фінансове становище. Також більша частина респондентів зазначили, що працюють не за фахом. Працевлаштовані за

фахом краще описують своє місце роботи, однак і ті і інші мають схожі деякі характеристики свого робочого місця, як тип компанії, відсутність фіксованого графіка роботи та далеке розташування від дому.

Дана робота частково дала відповіді на деякі важливі запитання, однак дана тема є досить обширною та має багато напрямків для подальшого розвитку та дослідження.

Перелік використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299с.
2. Головаха Е.И., Кроник А.А. Психологическое время личности. – К.: Наукова думка, 1984. – 207 с.
3. Головченко Т. Нелінійні професійні траєкторії студентства: конструювання, практики, наслідки / Т. Головченко, В. Кутирьова // Український соціологічний журнал. - 2018. - № 1-2. - 49-57с. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrsocj_2018_1-2_7
4. Голубович І. В., Менжулін В. І. Біографічний метод // Велика українська енциклопедія, 2021 - Режим доступу: https://vue.gov.ua/Біографічний_метод
5. Заблоцька, Ю. В. Життєві стратегії сучасного українського студентства: зміст і типологія / Ю. В. Заблоцька // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. - 2016. - № 2(8). - 35-42с.
6. Злобіна О., Тихонович В Суспільна криза і життєві стратегії особистості - К.: Стилос, 2001
7. Основи психології: Підручник/за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. —К.:Либідь, 1999. —632с.
8. Климчук В.О. Життєвий шлях особистості. Математичне моделювання за допомогою багатомірного шкалювання // Соціальна психологія – 2006. – №4(18). – 182-191с.
9. Климчук В.О., Мойсієнко Я.В. Життєвий шлях творчої особистості: принципи біографічного дослідження // Соціальна психологія. – 2007. – №6. – 32-44с.
10. Мурадян О. / Життєві стратегії особистості в умовах соціальних змін: соціологічний аналіз / О. Мурадян // Соціологічні студії. - 2013. - № 1. - 49-54с. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2013_1_12

11. Панок В. Г. / Життєвий шлях особистості як категорія прикладної психології // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки. - 2014. - Вип. 2.12. 46-151с. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2014_2_12_29
12. Панок В.Г., Рудь Г.В. Психологія життєвого шляху особистості. – К.: Ніка-Центр, 2006. - 280с.
13. Шепеленко І. П. / Життєві стратегії студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства / Український соціум, 2006, 60-64с.
14. Ярема А. І. / Співвідношення понять “життєва стратегія”, “успіх”, “символічний капітал” в соціогуманітарних науках / Ukr. socіum, 2010, 3(34): 88-94с.
15. Anthony Giddens, Mitchell Duneier and other Introduction To Sociology 12 ed. W. W. Norton & Company / Seagull, 2018, 705p.
16. Haas, C., Hadjar, A. Students’ trajectories through higher education: a review of quantitative research. High Educ 79, 2020 1099–1118p.
17. Bourdieu, P. (1979), “La distinction. Critique social du jugement”, Paris: Ed. de Minuit, 311 p.

Додатки

Додаток 1

Розподіл відповідей на запитання “На даний момент Ви” (%)

На даний момент Ви:	%
Магістрант 1 року навчання	18.8
Магістрант 2 року навчання	13.3
Аспірант 1 року навчання (PhD програма)	1.6
Аспірант 2 року навчання	3.9
Аспірант 3 року навчання	3.9
Колишній випускник	58.6

Джерело: складено автором

Додаток 2

Розподіл відповідей на запитання “Що спонукало Вас працювати під час навчання у ВНЗ? Оберіть 3 найважливіші причини та виставте їх у порядку важливості?” (%)

Мотиви	Ранг 1	Ранг 2	Ранг 3
Необхідність здобуття практичних знань і навичок	23,9	34,4	28,7
Прагнення мати трудовий стаж і попередній досвід	20,7	30	14,9
Прагнення стати більш незалежним від родини та матеріально забезпечити себе	42,4	22,2	26,4
Прагнення відчувати себе дорослим	3,3	2,2	5,7
Намагання розширити коло спілкування	-	1,1	5,7
Пошук цікавого заняття	7,6	10	10,3
Наполягання батьків	1,1	-	1,1

Мотиви	Ранг 1	Ранг 2	Ранг 3
Запрошення друзів	1,1	-	6,9

Джерело: складено автором

Додаток 3

Розподіл відповідей на запитання “Розставте за важливістю 7 самих вагомих для Вас факторів, що можуть вплинути зараз на вибір або зміну Вами робочого місця” (ранг 1-3, %)

Фактори	Ранг 1	Ранг 2	Ранг 3
Галузь діяльності компанії	15,2	13,4	12,5
Графік роботи	8	11,6	12,5
Кар'єрні перспективи	25	17	15,2
Можливість навчання на робочому місці	5,4	4,5	9,8
Наявність соціального пакету	-	0,9	0,9
Офіційне працевлаштування	2,7	0,9	3,6
Офіційна зарплата	0,9	0,9	2,7
Посадові обов'язки	14,3	13,4	13,4
Престиж компанії	1,8	2,7	5,4
Рівень заробітної плати	26,8	31,3	18,8
Зручність розташування офісу	-	3,6	5,4

Джерело: складено автором

Додаток 4

Розподіл відповідей на запитання “Що може бути ПРИЧИНОЮ ЗМІНИ поточного місця роботи?” (%)

Причини зміни роботи	Ранг 1	Ранг 2	Ранг 3	Ранг 4	Ранг 5
Конфлікти з керівництвом чи колегами	8,2	15,8	7	33,3	21,4
Закриття організації, де Ви працювали	11,5	7	7	3,7	14,3
Скорочення штату	-	8,8	2,3	7,4	-

Причини зміни роботи	Ранг 1	Ранг 2	Ранг 3	Ранг 4	Ранг 5
Зниження оплати праці	11,5	10,5	34,9	11,1	7,1
Знаходження кращого місця роботи	34,4	31,6	11,6	11,1	14,3
Втрата інтересу до виконуваної роботи	31,1	15,8	16,3	7,4	14,3
Повернення з декретної відпустки	-	1,8	4,7	-	-
Погіршення стану здоров'я	1,6	1,8	4,7	7,4	14,3
Зміна місця проживання	1,6	7	11,6	14,8	14,3
Інше	-	-	-	3,7	-

Джерело: складено автором

Додаток 5

Розподіл відповідей на запитання “Розставте за важливістю 7 самих вагомих для Вас факторів, що можуть вплинути зараз на вибір або зміну Вами робочого місця” (ранг 1-3, фільтр: Охарактеризуйте свою роботу зараз: Робота за фахом або суміжна з фахом, абсолютні показники)

Фактори	Ранг 1	Ранг 2	Ранг 3
Галузь діяльності компанії	3	6	9
Графік роботи	5	5	3
Кар'єрні перспективи	18	10	5
Можливість навчання на робочому місці	3	3	6
Наявність соціального пакету	0	0	0
Офіційне працевлаштування	2	1	2
Офіційна зарплата	1	1	1
Посадові обов'язки	3	6	9
Престиж компанії	0	1	2
Рівень заробітної плати	14	13	11
Зручність розташування офісу	0	3	1

Джерело: складено автором

Розподіл відповідей на запитання “Ви працюєте у”

(фільтр: Охарактеризуйте свою роботу зараз: Робота за фахом або суміжна з фахом, %)

Робота за фахом або суміжна з фахом	Ні	Так
Великій іноземній (міжнародній) корпорації	13,8	4,5
Регіональному представництві іноземної компанії	3,4	25,0
Державній іноземній компанії	6,9	2,3
Невеликій приватній іноземній компанії	13,8	2,3
Великій приватній українській компанії	20,7	22,7
Невеликій приватній українській компанії	27,6	25,0
Державній українській компанії	0,0	9,1
ВНЗ або іншому закладі освіти	0,0	2,3
Неприбутковій організації чи фонді	13,8	6,8
<i>Всього</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Джерело: складено автором